

УДК 631.304

*А.О. СОКОЛОВА, кандидат економічних наук, доцент
Волинська державна сільськогосподарська дослідна станція Інституту
сільського господарства Західного Полісся НААН
Т.М. РАТОШНЮК, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
Інститут сільського господарства Полісся НААН*

SWOT-аналіз як дієвий інструмент процесу формування продуктивної зайнятості сільського населення

Постановка проблеми. Сучасна стратегія розвитку аграрного сектору економіки України, яка побудована на соціально-економічних засадах, вимагає пошуку нових дієвих інструментів процесу формування продуктивної зайнятості сільського населення. Розвиток сільських територій прямо залежить від якості управління трудовим потенціалом (забезпечення умов для його збереження і відтворення, створення можливостей для ефективного прикладання трудової діяльності, регулювання мобільності працівників тощо).

Негативним соціальним наслідком ринкового реформування аграрного сектору економіки стала втрата сільськими жителями місць прикладання праці та, відповідно, заробітків [1, с. 35]. Існуюча критична демографічна ситуація на селі, посилення міграційних процесів, незбалансованість ринку аграрної праці, низький рівень доходів сільського населення і якість його життя вимагають виокремлення основних факторів підвищення зайнятості сільського населення, яка забезпечується вжиттям системи науково обґрунтованих і взаємозв'язаних соціально-економічних та організаційно-управлінських заходів, що впливають на всі форми ефективного використання трудового потенціалу села. Утвердження ринкових відно-

син створює передумови для застосування в процесі формування продуктивної зайнятості сільського населення методів й інструментів стратегічного управління, основна ідея якого ґрунтується на розробці комплексної системи дій та рішень, виходячи з єдиних пріоритетів, цінностей і поставлених завдань [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем зайнятості сільського населення присвячені наукові роботи Д.П. Богині, О.М. Бородіної [1], О.Г. Булави, О.Д. Гудзинського, В.С. Дієсперова, В.К. Збарського, Г.І. Купалової, В.І. Куценко, Е.М. Лібанової, М.Й. Маліка, Л.І. Михайлової, О.М. Онищенка, О.Л. Попової [4], І.В. Прокопи [1, 4], К.В. Прокопишак, К.І. Якуби та ін. Проте динамічні зміни умов життя й господарювання в сільській місцевості на етапі поступового нарощування економічного зростання в умовах глобалізації економіки вимагають поглибленого вивчення регіональних особливостей зайнятості сільського населення та розробки стратегічних напрямів її зростання.

Серед вітчизняних і зарубіжних науковців, що зробили вагомий внесок у питання формування сучасної теорії та практики стратегічного управління, можна виділити І. Ансоффа [7], В. Винокурова, О. Виханського, В. Герасимчука, П. Друкера [8], О. Криворучка, Ю. Красовського, В. Поно-

© А.О. Соколова, Т.М. Ратошнюк, 2014

маренка, О. Пушкаря, М. Портера [9], А. Стрикленда [10], А. Томпсона [10], Е. Чандлера, Н. Чабанову, З. Шершньову [2], й багатьох інших. Однак, зважаючи на велику кількість теоретичних розробок із даної проблематики, практична реалізація стратегічного підходу та використання інструментів стратегічного аналізу в процесі формування продуктивної зайнятості сільського населення не здійснюється.

Мета статті – науково-теоретичне й практичне обґрунтування доцільності використання методів стратегічного управління у процесі формування продуктивної зайнятості сільського населення.

Виклад основних результатів дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження були діалектичний метод пізнання і системний підхід до вивчення економічних процесів; законодавчі, нормативні акти, наукові розробки й публікації вітчизняних і зарубіжних учених щодо проблем зайнятості, мотивації та ринку праці й розвитку сільських територій. У процесі виконання завдання використовували наступні методи та прийоми: *абстрактно-логічний* (теоретичні узагальнення й формування висновків); *метод аналізу і синтезу* – для вивчення інструментарію стратегічного управління та обґрунтування доцільності його ви-

користання; *економіко-статистичний* – для оцінки сучасного стану й динаміки, складу і структури сільського населення досліджуваного регіону за економічною активністю; *графічне моделювання* – для схематичного зображення розробленого алгоритму SWOT-аналізу рівня зайнятості сільського населення. Проведений *SWOT-аналіз* зовнішнього та внутрішнього середовища процесу формування продуктивної зайнятості сільського населення на Волині дав змогу розробити стратегічні напрями підвищення її рівня.

Зайнятість сільського населення є одним із головних індикаторів трансформаційних процесів в аграрній економіці. Формування розвинутого ринку праці у Волинській області, підтримання належної збалансованості між вільними місцями й вивільненими з виробництва працівниками – одна з основних проблем сучасного періоду. На процес формування продуктивної зайнятості на селі, крім економічних і матеріально-технічних, впливають також демографічні, екологічні, політичні та соціальні фактори. На Волині, як і в Україні у цілому, розвиток ринкових відносин у сфері праці ускладнюється через депопуляцію, старіння, диспропорції у статевому складі сільських жителів, їх механічний вплив, особливо молоді (табл. 1).

1. Склад і структура сільського населення Волинської області за економічною активністю у 2011-2013 рр., станом на 1 січня

Категорія населення	2011		2012		2013		
	Населення – всього, тис. осіб	у т.ч. сільське, тис. осіб	Населення – всього, тис. осіб	у т.ч. сільське, тис. осіб	Населення – всього, тис. осіб	у т.ч. сільське, тис. осіб	у % до всього населення
Економічно активне населення	474,1	246,7	480,0	253,2	481,8	249,4	51,8
- працездатного віку	435,7	218,8	440,4	223,6	445,4	223,3	50,1
Зайняті	433,6	223,1	440,1	227,5	442,8	225,8	51,0
- працездатного віку	395,2	195,2	400,5	197,9	406,4	199,7	49,1
Безробітні	40,5	23,6	39,9	25,7	39,0	23,6	60,5
Економічно неактивне населення	271,3	95,6	266,0	89,6	264,9	93,4	35,3
- працездатного віку	192,5	67,7	186,2	63,3	187,0	66,9	35,8

Джерело: Розраховано за даними [3, с. 302–303].

У 2012 році чисельність економічно активного населення області знизилася на 11,6 % порівняно з 2000-м і становила 481,8 тис. осіб. Проте за останні п'ять років найвища чисельність економічно активного населення працездатного віку спостерігається саме у звітному періоді – 2012-му, яка

порівняно з 2010 роком зросла на 9,7 тис. осіб [3, с. 302]. Це відбулося в основному за рахунок підвищення пенсійного віку у зв'язку із змінами в пенсійному законодавстві, а також активізації самостійної зайнятості населення, особливо в аграрному секторі.

Характерною особливістю сільського ринку праці в пореформений період є збереження тривалої негативної тенденції до зростання обсягів як відкритого, так і прихованого безробіття серед сільського населення. Вищенаведені дані показують переважаючу більшість сільського населення у контингенті безробітних Волинської області (60,5 % у 2012 р.). У досліджуваному регіоні дуже низький офіційний попит на робочу силу працівників аграрного сектору. На 1 січня 2013 року потреба підприємств у кваліфікованих працівниках галузі становила лише п'ять запропонованих робочих місць, при цьому навантаження на одне вільне робоче місце 34 особи, що на 14 осіб більше, ніж у 2011 році [3, с. 309]. У контексті даного дослідження справедливим є твердження

І.В. Прокопи, О.Л. Попової та М.Г. Бетлій про те, що головною особливістю нинішньої трудової діяльності сільського населення є надзвичайно низький рівень зайнятості в підприємствах і організаціях, розташованих у сільській місцевості (за місцем проживання) [4].

Процеси трансформації аграрного сектору й економічний стан підприємств, які функціонують у сільському господарстві, значно вплинули на зайнятість трудових ресурсів Волині. В сільськогосподарських підприємствах різних організаційно-правових форм господарювання та мисливстві у 2012 році було зайнято 8,4 тис. осіб найманих працівників, що на 8,1 тис. осіб менше, ніж у 2008 році (табл. 2).

2. Середньорічна чисельність найманих працівників у галузі сільського господарства Волинської області

Вид діяльності	Рік						2012 р. до 2000 р., (+, -)
	2000	2008	2009	2010	2011	2012	
Всього зайнятих в області, тис. осіб	283,7	221,4	203,9	200,2	195,1	192,7	-91,0
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство, тис. осіб у т.ч.:							
сільське господарство і мисливство, тис. осіб	86,3	20,6	17,5	15,1	13,1	11,1	-75,2
сільське господарство і мисливство, тис. осіб	78,3	16,5	14,0	12,1	10,3	8,4	-69,9
Питома вага зайнятих у сільському господарстві, %	27,6	7,5	6,9	6,0	5,3	4,3	-23,3

Джерело: Розраховано за даними [3, с. 318-320].

У цілому за з 2000-2012 роки середньорічна чисельність працівників, зайнятих у сільському господарстві, мисливстві, лісовому господарстві Волині, зменшилася на 75,2 тис. осіб, найбільше скорочення відбулось у 2000-2005 роках – 50,6 тис. осіб. Тому природним суспільно-економічним явищем, що поглинає надлишок робочої сили на ринку праці області, є самозайнятість. Звуження можливостей працювати за наймом змусило активізувати процеси цієї трудової діяльності, для якої на Волині нині склалися об'єктивні соціально-економічні умови. За підсумками державного статистичного спостереження щодо окремих показників розвитку сільських, селищних, міських рад, станом на 1 січня 2013 року в сільських населених пунктах області, що знаходяться у їхньому підпорядкуванні, зареєс-

тровано 156 123 домогосподарства, членам яких відповідно до чинного законодавства надані земельні ділянки з цільовим призначенням «для ведення особистого селянського господарства». Їхня частка у структурі виробництва валової продукції сільського господарства, незважаючи на поступове скорочення, залишається переважаючою – 69,5 % у 2012 році.

На рівень зайнятості населення сільських територій впливає ряд факторів, які можна поділити на зовнішні та внутрішні [5]. До зовнішніх належать: нормативно-правове регулювання зайнятості й безробіття; науково-методичне та інформаційно-консультатійне забезпечення ефективної самозайнятості населення; розвиток прогресивних технологій підтримки малого підприємництва на селі тощо. В свою чергу внутрішніми

факторами, що впливають на процес формування використання трудового потенціалу села у Волинській області, є: розвиток соціальної інфраструктури; економічна ефективність сільськогосподарського виробництва в підприємствах різних організаційно-правових форм господарювання; відсутність дієвих мотиваційних стимулів до праці й ін.

Для обґрунтування перспективних напрямів підвищення рівня зайнятості сільського населення Волині доцільним є застосування одного з інструментів стратегічного управління – SWOT-аналізу (*S* – *Strengths*, *W* – *Weaknesses*, *O* – *Opportunities*, *T* – *Threats* – відповідно, сильні сторони, слабкі сторони, можливості та загрози), який є однією з найчастіше застосовуваних

моделей стратегічного аналізу, що дає змогу охопити максимально широке коло чинників й аналітичних показників, які характеризують досліджувану проблему [6]. У рамках кожної групи необхідно сформулювати не більше десяти лаконічних тверджень – висновків за результатами проведеної оцінки. Практична доцільність здійснення SWOT-аналізу полягає в тому, що він визначає напрями підвищення рівня зайнятості та зменшення безробіття в конкретному регіоні. За його допомогою ідентифікуються головні переваги формування продуктивної зайнятості й певні перешкоди розвитку. Принципова схема проведення SWOT-аналізу досліджуваного процесу наведена на рисунку 1.

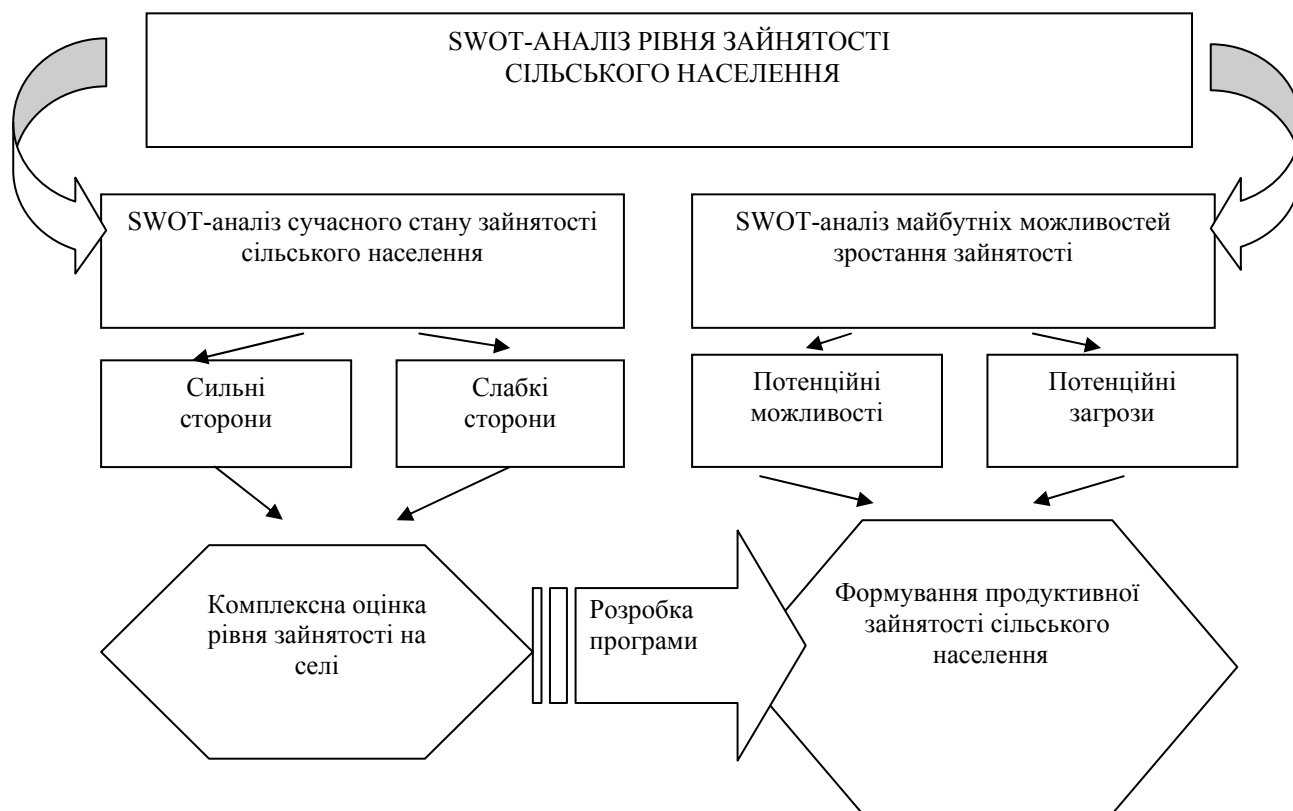

Рис. 1. Алгоритм SWOT-аналізу рівня зайнятості сільського населення

Джерело: Власні дослідження.

Результати SWOT-аналізу уможливають створити початкову інформаційну базу для її наступної обробки, адекватно оцінити рівень розвитку ринку праці, виявити переваги та визначити напрями прикладання зусиль щодо зниження рівня безробіття й забезпечення зростання зайнятості сільських жителів.

Проведений аналіз факторів внутрішнього та зовнішнього середовища й ранжування їх за рівнем впливу на процес формування зайнятості сільського населення Волинської області дав змогу сформувати конкретний перелік його слабких і сильних сторін, а також загроз та можливостей (табл. 3).

3. SWOT-аналіз процесу формування зайнятості сільського населення Волинської області

СИЛЬНІ СТОРОНИ	СЛАБКІ СТОРОНИ
➤ Прибуткове виробництво сільськогосподарської продукції в аграрних формуваннях області (15,5% рівень рентабельності у 2012 р.); ➤ активізація інвестиційних процесів у розвиток аграрного сектору; ➤ значний досвід та професіоналізм сільськогосподарських працівників; ➤ тісна співпраця обласного і районних Центрів зайнятості з органами влади та Департаментом агропромислового розвитку; ➤ зростання обсягів виробництва продукції рослинництва і тваринництва в ОСГ	➤ Глибока демографічна криза (низька народжуваність та висока смертність населення на селі, швидке старіння), як наслідок – скорочення чисельності сільського населення; ➤ високий рівень безробіття й незбалансованість ринку робочої сили; ➤ зовнішня і внутрішня міграція кваліфікованих сільських працівників; ➤ низький рівень матеріальної мотивації праці найманих працівників сільськогосподарських підприємств та реальних доходів домогосподарств; ➤ високий рівень плинності кадрів
МОЖЛИВОСТІ	ЗАГРОЗИ
• Прискорене відтворення (відродження) соціальної інфраструктури села; • залучення населення до підприємницької діяльності; • перетворення ОСГ у сімейні (родинні) ферми і надання їм відповідного статусу; • розвиток сільського зеленого туризму (агротуризму); • диверсифікація виробництва в сільськогосподарських підприємствах; • посилення ролі сільських громад та їх міжсільських об'єднань у сільській місцевості; • створення нових робочих місць	• Нестабільність розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; • низький рівень взаємодії між сільськогосподарським, переробними й особистими господарствами; • перешкоджання вільного доступу до необхідних фінансово-кредитних, інформаційних та земельних ресурсів; • недостатнє виділення коштів підприємствами корпоративного сектору на утримання соціальної сфери села; • посилення впливу факторів невизначеності й ризику на господарську діяльність

Джерело: Власні дослідження.

Комплексний аналіз сильних і слабких сторін процесу формування продуктивної зайнятості сільського населення області дає можливість оцінити його реальний стан. Встановлено, що слабкими сторонами досліджуваного явища є: поглиблення демографічної кризи в сільській місцевості; недостатнє матеріальне стимулювання працівників сільського господарства (рівень заробітної плати в підприємствах аграрної сфери Волинської області залишається найнижчим серед усіх галузей економіки та найнижчим серед усіх областей України; у 2012 році середньомісячні заробітки волинських селян становили 1532 грн на 1 працівника); міграційний вплив селян (за 2008-2011 роки найвищий показник міграційних потоків населення області (сальдо міграції) був у 2009 році й становив 218 осіб, у 2011 році міграційні процеси стабілізувалися, сальдо зовнішньої міграції позитивне – прибуло в об-

ласть 5736 осіб, а вибуло лише 5065, проте у 2012 році міграційні процеси відновились, і за всіма потоками міграції у звітному році прибуло 17074 особи, а вибуло 17350); низька якість життя сільського населення порівняно з міським (частка сільського населення із середньодушовими еквівалентними грошовими доходами, нижчими прожиткового рівня, становила в 2012 році 30,8%, що засвідчує той негативний факт – кожен третій волинський селянин живе за межею бідності); втрата інтелектуального потенціалу села (у 2012 році було прийнято 2914 працівників, а звільнено 5082, тобто рух кадрів на селі характеризується високим рівнем мобільності). Крім того, процеси трансформації аграрного сектору та економічний стан підприємств, які функціонують у сільському господарстві, значно вплинули на зайнятість трудових ресурсів Волині. Всього у 2012 році в сільському господарстві та су-

міжних галузях області було зайнято 118,8 тис. осіб, у тому числі 14,1 тис. найманих працівників, тобто на 100 працівників, зайнятих в аграрному секторі економіки області, лише 12 осіб працюють на умовах найму.

У свою чергу, важливою є наявність сильних сторін процесу забезпечення зростання зайнятості сільських жителів області. На формування й використання трудового потенціалу села вагомо впливає рівень розвитку соціальної інфраструктури. У Волинській області щороку зростає кількість закладів соціального спрямування: в 2012 році порівняно з 2000-м збільшилася кількість дитячих дошкільних закладів на 79,5 %, бібліотек – на 3,4, лікарняних закладів – на 9,7 %. Крім того, сільський житловий фонд збільшився порівняно з 2000 року на 9,5 в.п. Визначено, що волинське село має величезну історико-архітектурну спадщину, самотній побут, багаті лікувально-рекреаційні ресурси і звичайно – працевитий трудовий потенціал. Тому в сучасних умовах господарювання у Волинській області необхідно знайти нові види діяльності, які б доповнили сільськогосподарську, що зумовлює доцільність диверсифікації аграрного підприємництва та розвитку сільського туризму.

Як було зазначено вище, функціонування ОСГ є основним чинником, що пояснює різкі динамічні зміни зайнятості сільського населення області у 2000-2012 роках. Нині проходить перетворення ОСГ у сімейні (родинні) ферми, яких, за оперативними даними Департаменту агропромислового розвитку Волинської облдержадміністрації, станом на 1.08.2013 року нараховується 3263 сімейні (родинні) ферми, в яких утримується 10 999 корів. Відповідними державними органами влади області затверджено положення про сімейну (родинну) ферму, розроблено посвідчення встановленого зразка. Перед Міністерством аграрної політики та продовольства України і Кабінетом Міністрів України ініційовано визначення статусу сімейних (родинних) ферм на законодавчому рівні з наданням певних преференцій (пільга з пенсійного забезпечення принаймні одному члену СРФ).

Сильною стороною процесу формування продуктивної зайнятості сільського населення області є тісна співпраця обласного й районних Центрів зайнятості з органами влади та Департаментом агропромислового розвитку облдержадміністрації. За даними Волинського обласного начального центру підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації кадрів АПК у 2012 році пройшли підготовку і перепідготовку та підвищили кваліфікацію 1218 осіб робітничих спеціальностей при замовленні на 940 осіб, підвищили кваліфікацію 1000 керівників і спеціалістів аграрного сектору при замовленні на 1000 осіб. Зокрема: 89 керівників агроформувань, 30 агрономів, 82 ветлікарі та ветфельдшери, 300 техніків штучного осіменіння, 390 фермерів і власників особистих селянських господарств. Ці показники вказують на те, що з кожним роком зростає попит на висококваліфікованих працівників галузі, які володіють сучасними знаннями й технологіями виробництва продукції рослинництва та тваринництва. У 2012 році на 100% було виконано заплановані показники щодо чисельності слухачів курсів підвищення кваліфікації керівників і спеціалістів агропромислового комплексу Волинської області. Крім того, на договірній основі підвищили кваліфікацію 501 власник ОСГ. Слід відзначити активізацію інвестиційних процесів в аграрному секторі регіону: прямі інвестиції в сільське господарство, мисливство та пов'язані з ним послуги у 2012 році становили 228,2 млн грн (7,0 % до загального обсягу); у 2011-му вартість інвестицій в основний капітал досліджуваної галузі дорівнювала 196,7 млн грн, що на 70,3 млн грн вище рівня 2010 року.

Проведений *SWOT-аналіз* зовнішнього і внутрішнього середовища процесу формування зайнятості сільського населення на Волині дає змогу виокремити нормативно-правові, організаційно-економічні й інформаційно-консультаційні заходи та розробити перспективні напрями підвищення рівня продуктивної зайнятості селян (рис. 2).

Рис. 2. Стратегічні заходи підвищення рівня зайнятості сільського населення Волинської області

Джерело: Власні дослідження.

Висновки. Проведене дослідження рівня зайнятості сільського населення Волинської області доводить про необхідність поліпшення умов та якості життя мешканців сільської місцевості; досягнення відтворення людського капіталу; зменшення рівня сільського безробіття та викоренення нерегламентованої тіньової зайнятості тощо. Для розв'язання вказаних вище проблем необхідно вміти прогнозувати труднощі, які можуть виникнути в майбутньому, а також вра-

ховувати нові можливості, які можуть відкритися в мінливому ринковому середовищі. Тому саме SWOT-аналіз як інструмент стратегічного управління, вивчаючи зовнішнє середовище, зосереджує увагу на з'ясуванні загроз і можливостей, передбачає виявлення сильних та слабких сторін з подальшим встановленням ланцюгів зв'язку між ними, є основою для формування продуктивної зайнятості сільського населення.

Список використаних джерел

1. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: наук. доп. / [О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О. Гуторов та ін.]; за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи; НАН України, Ін-т екон. і прогнозув. – К., 2012. – 56 с.
2. Шершньова З.Є. Стратегічне управління: підруч. / З.Є. Шершньова.– [2-ге вид., перероб. і доп.].– К.: КНЕУ, 2004. – 700 с.
3. Статистичний щорічник Волинь – 2012; за ред. В.Ю. Науменка. – Луцьк: Головне управління статистики у Волинській області, 2013. – 522 с.
4. Прокопа І.В. Зайнятість сільського населення в Україні: територіальна диференціація / І.В. Прокопа, О.Л. Попова, М.Г. Бетлій // Економіка і прогнозування: наук.-аналіт. журнал. – 2007. – №3. – С. 56-74.
5. Проблеми та перспективи розвитку сільських територій України (на прикладі Карпатського регіону): наук.-аналіт. доп. / [В.В. Борщевський, Х.М. Притула, В.Є. Крупін, І. М. Куліш]; НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2011. – 60 с.
6. Економічна діагностика: навч. посіб. / О.М. Яценко, А.О. Соколова, Є.І. Ходаківський, В.І. Ткачук. – Житомир: ЖНАЕУ, 2010. – 464 с.
7. Ansoff A. The Secrets of Strategic Management: The Ansoffian Approach Paperback. – February 23, 2006.
8. Drucker Peter. Managing the Nonprofit Organization: Practices and Principles (New York: Harper Collins). – 1990.
9. Porter, M.E. The Five Competitive Forces That Shape Strategy, Harvard Business Review, January 2008, p. 79–93.
10. Thompson A., Strickland Jr. A. III. Strategic Management: Concepts and Cases. – 12th ed. – Boston, Mass.: McGraw-hill/Irvin, 2001. – 666 p.

Стаття надійшла до редакції 13.09.2013 р.

* * *

Новини АПК

Експорт українського м'яса зріс в 1,6 раза

У 2013 році постачання вітчизняної м'ясної продукції за кордон зросло майже на 60%. Так, найсуттєвіше збільшився експорт м'яса птиці й перевищив 80%. Цьому, зокрема, посприяло і відкриття ринку ЄС. Для того щоб продукція галузі тваринництва не лише збільшувала свою присутність на зовнішніх ринках, але й нарощувала показники, держава продовжить програми підтримки. Про це заявив Міністр аграрної політики та продовольства України Микола Присяжнюк.

«У 2013 році нам вдалося зменшити імпорт м'ясопродуктів майже на 24%. Паралельно з цим ми змогли і наростити експорт майже на 60%. Цьому посприяли такі фактори, як відкриття нових ринків збуту, збільшення виробництва тваринницької продукції, а також нарощення поголів'я. Тому Уряд продовжить свої програми підтримки розвитку тваринництва. Одним з основних здобутків цього року став початок експорту продукції птахівництва до ЄС», – зазначив Микола Присяжнюк.

Крім того, поступово зростає експорт яловичини свіжої і мороженої. На кінець року її експорт збільшився на 40%. Кабінет Міністрів України підтримав ініціативу Міністерства аграрної політики та продовольства України щодо зниження мита на експорт живої худоби з 25 до 5%. На переконання очільника відомства Миколи Присяжнюка, ухвалення таких змін сприятиме підвищенню зацікавленості у виробництві яловичини та збільшенню її експорту.

Найбільшими покупцями вітчизняного м'яса птиці є країни СНД, Ірак, Туреччина, Грузія, Йорданія, Лівія, ЄС; яловичини – Росія, Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Туркменістан, Молдова; свинини – Росія. Міністр зазначив, що Україна вже має традиційні ринки збуту м'ясної продукції. Але з кожним роком її виробництво зростає. І, після забезпечення внутрішніх потреб, є змога експортувати м'ясопродукти. Для цього Уряд приділяє велику увагу розширенню ринків збуту. Від цього виграють як самі виробники, так і бюджет держави.

«Наразі Мінагрополітики працює над тим, щоб збільшити присутність української м'ясної продукції на ринку ЄС. Для цього триває гармонізація санітарних і фітосанітарних вимог України та Європи. Наша кінцева мета – усунення будь-яких бар'єрів у торгівлі», – наголосив Міністр.

Прес-служба Мінагрополітики України